

УДК 811.111-112:81'371

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2022.21.1.2>

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНОЇ ЛЕКСИКИ У РОМАНАХ ДАРИ КОРНІЙ

STYLISTIC POTENTIAL OF EMOTIONALLY-EXPRESSIVE VOCABULARY IN DARY KORNII'S NOVELS

Бортун К.О.,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри інформаційної, бібліотечної,
архівної справи та соціально-політичних і гуманітарних дисциплін
Приватного вищого навчального закладу «Європейський університет»*

У статті було розглянуто стилістичні яруси емоційно-експресивної лексики в ідіостилі Дари Корній. Нами було розкрито проаналізовано вербальні способи реалізації емоційної лексики у творах Дари Корній, досліджено функційно-семантичний та стилістичний пласти реалізації емоційного компонента в романах Дари Корній. У статті для відбору та інвентаризації фактичного матеріалу використано описовий метод із прийомами наскрізного виписування та систематизації. Джерельна база дослідження – 1000 одиниць. Її формують зразки емоційно-експресивної лексики, зафіксовані в ідіостилі Дари Корній. На різних етапах дослідження використано статистичні методи для побудови репрезентативної вибірки дослідження, зокрема кількісних підрахунків – для вивчення відсоткового співвідношення емоційно-експресивної лексики у романах Дари Корній для визначення їхньої стилістичної диференціації. Результати дослідження підтверджують, що у творах Дари Корній «Зірка для тебе» і «Зозулята зими» емоційно забарвлена лексика є засобом передачі індивідуально-авторського сприйняття національної картини світу. Зокрема ідіостиль письменниці ґрунтується на системі виражальних мовних одиниць, які забезпечують емоційне маркування художніх контекстів. Загальна кількість виявлених шарів стилістичного потенціалу емоційно-експре-

сивної лексики романів Дари Корній – 1000 од. Як засвідчують наведені результати, найчастотнішим засобом реалізації емоційно-експресивної лексики є просторічна та лайлива лексика – 500 од., а найменш уживаними є діалектизми – 60 од. Перспективи подальшого вивчення окресленої проблеми вбачаємо в поглибленому вивченні емоцій в ідіостилі сучасних українських письменниць у зіставному аспекті на різних мовних рівнях (фонетичному, лексичному, синтаксичному).

Ключові слова: емоції, емотивні функція, ідіостиль, идеолект, мовна картина світу.

The article considers the stylistic tiers of emotionally expressive vocabulary in the idiosyncrasy of Darya Korniy. We have analyzed the verbal ways of realizing emotional vocabulary in the works of Darya Korniy, studied the functional-semantic and stylistic layers of the realization of the emotional component in the novels of Darya Korniy. The article uses a descriptive method for the selection and inventory of factual material with the techniques of end-to-end writing and systematization. Source base of research – 1000 units. It is formed by samples of emotionally expressive vocabulary, recorded in the idiosyncrasy of Darya Korniy. At various stages of the study, statistical methods were used to construct a representative sample of the study, including quantitative calculations – to study the percentage of emotionally expressive vocabulary in Darya Korniy's novels to determine their stylistic differentiation. The results of the research confirm that in Darya Korniy's works «Zirka dlya tebe» and «Zozulyata zymy» emotionally colored vocabulary is a means of transmitting individual-authorial perception of the national picture of the world. In particular, the idiosyncrasy of the writer is based on a system of expressive language units that provide emotional labeling of artistic contexts. The total number of identified layers of stylistic potential of emotionally expressive vocabulary of Darya Korniy's novels is 1000 units. According to the above results, the most frequent means of realization of emotionally expressive vocabulary is spatial and abusive vocabulary – 500 units, and the least used are dialectisms – 60 units. We see prospects for further study of the outlined problem in the in-depth study of emotions in the idiosyncrasies of modern Ukrainian writers in a comparative aspect at different language levels (phonetic, lexical, syntactic).

Key words: emotions, emotional function, idiostyle, ideolect, linguistic picture of the world.

Постановка проблеми. Нова лінгвістична парадигма, а саме гуманістична, в центрі якої є людина як носій і активний користувач мови, зумовила чималу зацікавленість сферою емоцій з боку лінгвістів. Такий інтерес не є безпідставним, адже мова, будучи головним інструментом людського спілкування, не лише забезпечує мовців обміном інформацією, але й відображає їх внутрішній емоційний стан.

Для досягнення цієї мети кожна мова має спеціальні «коди», які здатні передавати різні види емоційності. Тому маємо констатувати, що сьогодні дослідження співвідношення мови та емоцій є актуальним напрямом дослідження для майбутніх наукових студіювань.

Адже художній текст як цілісне індивідуально-авторське утворення є розгалуженою й багаторівневою системою, яка має складну внутрішню будову й самотні засоби вербалізації національної картини світу. Особливий статус й інтерес у творенні художнього тексту належить лексичним експресивам, зокрема стилістичному навантаженню емотивно-оцінної характеристики зображуваних подій, явищ та персонажів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, емоції, їхній потенціал у художніх творах уже ставали об'єктом глибоких досліджень у сучасній лінгвістиці, про це свідчать вітчизняні та зарубіжні наукові праці І. Арнольд, К. Ізарда, В. Іващенко, В. Шаховського, А. Білас, Н. Бойко, Б. Волек, С. Гладь, Я. Гнезділової, О. Дорош, Г. Лукаш та інших науковців.

Водночас посилену увагу до зазначеної проблеми можна пояснити недостатньою випрацьованістю питання дослідження мовного вираження емоцій в ідіостилі сучасних українських письменників. Такого вивчення творчості з лексичного та семантико-стилістичного плану заслуговує прозовий доробок Дари Корній, у чому й вбачаємо актуальність нашого дослідження.

Значення емоційного напрямку – це ті почуття й емоції, які зумовлені діяльністю людини та її ставленням до подій, предметів, явищ та інших людей. Й. Стернін під емоційним компонентом мови розуміє вербальне вираження почуття або емоції [9, с. 94]. А. Стадній говорить, що в емоційно забарвленому мовленні здебільшого переважають або негативні емоційні оцінки, або з позитивно-емоційні [8, с. 93]. Саме тому дослідниця пов'язує емоційне стилістичне значення зі значенням оцінним, і у цьому насправді є сенс – емоції можуть бути позитивними або негативними, відповідно до соціальної оцінки явищ, що їх викликають. Так само й емоційний компонент «може характеризувати дію двома протилежними оцінками: позитивною (меліоративною) та негативною (пейоративною)», – вказує А. Стадній [8, с. 93].

Емоційність – це переживання людиною свого ставлення до дійсності, до особистого й навколишнього життя; душевне переживання, почуття людини [7].

Істотною категорією для розуміння емоційної сфери спілкування є емотиви. Емотивність – це емоційність у мовному значенні, тобто чуттєва оцінка об'єкту, вираження мовними або мов-

ленневими засобами відчуттів або переживань людини [7].

Емотивність – це іманентно притаманна власність мови виражати системою своїх засобів емоційність як факт психіки, а також відображені в семантиці мовних одиниць соціальні та індивідуальні емоції. Емотивність реалізується у двох площинах: зміст і вираження, через які маніфестуються емоційні ставлення / стани мовця [10, с. 24].

У контексті вивчення мови художнього твору, де мовлення є ретельно продуманим та спрямованим впливати певним чином на читача, категорія емотивності є найбільш доцільною для розгляду, саме тому у нашому дослідженні вона буде виступати основною.

Загальноприйнятим є те, що мова виконує певні функції, головною із яких є функція комунікативна. Проте емотивна функція є також надзвичайно суттєвою – вона проявляється щоразу, коли мовець виражає свої почуття, власне ставлення до навколишньої дійсності або коли він прагне викликати певну емоційну реакцію реципієнта. Отож, місце емотивної функції мови визначається тією функцією, яку відіграють емоції в житті людини – функцією ситуативного переживання; вираження оцінного ставлення до співрозмовника; відображення відношення між мотивами та можливістю адекватної їм поведінки суб'єкта (Леонтьєв, 1975: 198-199).

Головна мета емотивної функції мови полягає у здійсненні специфічної форми емоційної комунікації людей. Будь-яка мовна функція має дві сторони: потенційну й результативну [2, с.195-197]. Відповідно й емотивну функцію можна вважати, з однієї сторони, такою, що реалізовується, тобто як процес, а з іншого – як реалізовану, тобто як результат. У цьому контексті В. Шаховський розрізняє емотивну валентність мовних одиниць, їх емотивну семантику та їхнє емотивне вживання [11].

Вираження та інтенсифікація емотивної виразності досягається засобами різних мовних рівнів, а також використанням різних стилістичних прийомів і фігур. Емотивність реалізовується на різних мовних і мовленнєвих рівнях: лексичному, граматичному, синтаксичному, семантичному (денотативному, конотативному), а також контекстуальному. У нашій роботі найбільш повно репрезентовано саме лексичний мовний пласт.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз стилістичних ярусів емоційно-експресивної лексики в ідіостилі Дари Корній. Зазначена мета передбачає виконання таких завдань: 1) розкрити

вербальні способи реалізації емоційної лексики у творах Дари Корній; 2) дослідити функційно-семантичний та стилістичний пласти реалізації емоційного компонента в романах Дари Корній.

У статті для відбору та інвентаризації фактичного матеріалу використано описовий метод із прийомами наскрізного виписування та систематизації. Джерельна база дослідження – 1000 одиниць. Її формують зразки емоційно-експресивної лексики, зафіксовані в ідіостилі Дари Корній. На різних етапах дослідження використано статистичні методи для побудови репрезентативної вибірки дослідження, зокрема кількісних підрахунків – для вивчення відсоткового співвідношення емоційно-експресивної лексики у романах Дари Корній для визначення їхньої стилістичної диференціації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Маємо зазначити, що емоційно маркована лексика є засобом передачі індивідуально-авторського сприймання національної картини світу, оскільки письменниця не обмежувалася тільки об'єктивно-номінативною функцією слова, поєднуючи її із суб'єктивною. Експресивно марковані лексеми у романі виконують ряд стилістичних функцій, зокрема допомагають охарактеризувати образи твору, передають емоційний стан мовця і його ставлення до висловленого, забарвлюють мовлення, сприяючи яскравішому сприйняттю прочитаного реципієнтом.

Функціонування емоційної лексики у творах Дари Корній має безпосередній зв'язок зі специфічними виявами такої широкої референтної зони, як людина (із різнобарв'ям її зовнішніх характеристик і внутрішніх станів, індивідуальних світів тощо).

Найбільшою мірою емотивність мовлення створюється особою мовця, його темпераментом, почуттями й емоціями, умовами й ситуацією спілкування. Емоційне значення зумовлюється сприйманням світу мовцем через його психічний стан, почуття і волю.

Стилістично забарвлені слова у романах Дари Корній відмежовуємо від нейтральних за параметрами об'єктивності / суб'єктивності, нейтральності / експресивності, унормованості / okazіональності. Ця лексика виражає емотивно-експресивно-оцінне та стилістично марковане суб'єктивне ставлення мовця до дійсності, до об'єкта мовлення тощо.

Емоційність художнього тексту стає однією з засад його існування, оскільки у психофізіологічних дослідженнях потреба у висловленні емоцій визнається одним із провідних мотивів

комунікації (Изард, 2003: 3). Мовна особистість автора тексту емоційно насичує окремі події та явища, що є індивідуально значущими для нього (Дорош, 2004: 29).

С. Гладь визначає емотивність як одну з основних категорій художнього тексту, за допомогою якої відбувається реконструкція вписаної в художній текст програми його інтерпретації в емотивному ракурсі та прогнозується ймовірний емоційний вплив тексту на читача (Гладь, 2000: 17), що є чи не головним чинником комунікативного текстотворення.

За цими ознаками лексичний пласт у романах «Зірка для тебе» та «Зозулята зими» можна поділити на стилістично нейтральний і стилістично забарвлений. Стилійстичної забарвленості набувають слова, які містять виразну оцінно-емоційну чи експресивну характеристику, яка не дозволяє їхнього використання в інших, окрім певного, функціональних стилях.

Мовне наповнення романів «Зозулята зими» та «Зірка для тебе», безперечно, є виразниками стилю художнього, з органічно вплетеними елементами розмовного стилю. Формується таке поєднання завдяки специфічним рисам мовних елементів, використаних у творі. До таких одиниць можна віднести, зокрема розмовну лексику.

Розмовні слова входять у художній текст в обробленому, певним чином трансформованому вигляді, адже їх специфіка пов'язана з усною формою мовлення, а звідси – зі спонтанністю, безпосередністю спілкування між мовцями. Найчастотнішими, зокрема є такі групи:

а) *просторічна та лайлива лексика (500 од.):* – *Труд, тобто праця, дурбелики, зробила з мавпи людину, і я з вас, макак зелених, буду ту людину клепати. Якщо не пряником, то батогом* [12, с. 20]. Такі слова авторка використовує із забарвленням невимуженості або зневажливості, як загальновідомі й загальноживані в щоденному спілкуванні конструкції, або як засіб вираження сильних емоцій (страху, злості, ненависті тощо);

б) *суржикова лексика (315 од.):* – *Шо, корешок, як житуха? Якийсь ти аж прозорий. Чув про тебе, Серий. Недоїдаєш, шолі? Не дрейф, всьо пучком. І шо тобі дала та наука, скажи? Живеш як попало, жреш шо попало, миєшся, небось, раз у п'ятилетку. А давай зі мною, разом не пропадемо. Ми ж друзани, скажи?* [12, с. 20]. Суржикізма письменниця використовує для мовленнєвої характеристики персонажів, створення комічного або іронічного ефекту, змалювання місцевого колориту тощо;

в) *діалектизми (60 од.):* – *Арсенку, синку, принеси ще водички. Ти знаєш якої, а то ця, тутешня лікарняна, мені аспериною віддає* [12, с. 22]. Як і суржикізма, діалектну лексику, Дара Корній також вживає переважно для зображення місцевого колориту, для стилізації та для інтимізації викладу, для мовленнєвої характеристики персонажів;

г) *варваризми (з російської мови) (125 од.)*, так звана макаронічна мова: – *А шо, баб Нін, у нас Арсенке буде харашо. Ну, майже як на курорті. Свіже повітря, регулярний харч, школа під боком, і я, канешно, за ним пригляну. Буде він у мене, як вареник у сметані кататься, і жить, як Бог за пазухою, то їсть навпаки, як пазуха у Бога. Е-е-е, ну ви поняли? От увідите. Лічітьсья, поправляйтесь* [12, с. 18]. Такі слова зустрічаються у романах надзвичайно часто і використовуються вони не лише для мовленнєвої характеристики особистості, але й вживаються з настановою на іронію чи навіть сарказм, є засобом створення комічного ефекту, висміювання зловживань іншомовними словами.

Загальна кількість виявлених шарів стилістичного потенціалу емоційно-експресивної лексики романів Дари Корній – 1000 од. Як засвідчують наведені результати, найчастотнішим засобом реалізації емоційно-експресивної лексики є просторічна та лайлива лексика – 500 од., а найменш уживаними є діалектизми – 60 од.

Помітно, що особливо виразно емотивний план простежується в словах, які виражені звертаннями. Емоційна інформація, яку вони несуть, зазвичай є важливішою за інформацію раціональну, понятійну, тому в деяких випадках заміна таких слів нейтральними лексичними одиницями видається неможливою: *Не турбуйся, зі мною Лічозорик посидить. Правда ж, Сергійку?* [12, с. 22]; – *Ну що ти, солодяточко! Ходи до мене ближче, сядь поруч, і ми поговоримо* [12, с. 32].

У романах «Зірка для тебе» та «Зозулята зими» Дари Корній емотивно маркована лексика є засобом передачі індивідуально-авторського сприймання національної картини світу, оскільки письменниця не обмежувалася тільки об'єктивно-номінативною функцією слова, поєднуючи її із суб'єктивною.

Експресивно марковані лексеми у романі виконують ряд стилістичних функцій, зокрема допомагають охарактеризувати образи твору, передають емоційний стан мовця і його ставлення до висловленого, забарвлюють мовлення, сприяючи яскравішому сприйняттю прочитаного реципієнтом: *Журналюжки камери-мікрофони*

приготували. Батьки усіх десятиох малявок причепурили, тобто прилизали-причесали, і тину наказали – бути гречними, бо... Ну, хай начуваються... [13, с. 7].

Виразність емотивних лексем у прозі Дари Корній залежить не лише від їх змістової та функціонально-стилістичної конкретизації, а й від ступеня їхньої стилістичної насиченості. Особливо цікавими є градації-повтори, які сприяють інтенсифікації описуваного, як ось в таких уривках: *Йй-йй, – відповів, схлипуючи, заплаканий, записаний, замурзаний, вбраний у синю майку та чорні шорти білявий сіроокий хлопчина, простягаючи до старої жінки рученята* [12, с. 6]; *У ньому – ні тата, ні мами, ані тих, хто тебе любить* [12, с. 7].

Маємо зазначити, що в романах Дари Корній «Зірка для тебе» і «Зозулята зими» емоційно забарвлена лексика є засобом передачі індивідуально-авторського сприйняття національної картини світу. Зокрема ідіостиль письменниці ґрунтується на системі виражальних мовних одиниць, які забезпечують емоційне маркування художніх контекстів (Бортун, 2020: 140).

Вважаємо, що вживання емотивно маркованої лексики у романах Дари Корній є доцільним, оскільки вона допомагає це увиразнює мовлення героїв, наповнює його додатковими семантичними планами та допомагає виразити суб'єктивне ставлення мовця до висловлюваного, завдяки чому художній текст викликає ширшу гамму почуттів та переживань у реципієнта. Окрім того, така лексика допомагає виразити власне авторське ставлення до того чи іншого персонажа чи події твору, накладаючи свій відбиток на сприйняття певного героя або явища реципієнтом та на характер сприйняття – позитивний чи негативний: – *Мій-мій-мій! Ой, хлопчики, золоті мої! Ох, я роззява, – забідкалася...* [12, с. 14]; – *Арсенко, слухай, той... Ну, я ж не знав, Я думав – то якась багачка, от і поцупити вирішив. Ну, вибач. Осічка вийшла, – щось таке лепетав Сергій, виправдовуючись* [13, с. 14]; – *Олежику, черкни, друже, там собі десь дані цієї Вірусі. Раптом знадобиться*

комашня для реклами чи для іміджевого заходу. Ну, тобто можна використати. Далеко дівка піде! [13, с. 18].

Вважаємо, що емотивно маркована лексика набуває важливого значення, адже її використання додає тексту нових відтінків та значень, а також конотованого стилістичного забарвлення.

У контексті вивчення мови художнього твору, де мовлення є ретельно продуманим та спрямованим впливати певним чином на читача, категорія емотивності, на наш погляд, є найдоцільнішою для розгляду, саме тому у нашому дослідженні вона була ключовим компонентом.

Емотивна функція у творчості Дари Корній є надзвичайно суттєвою – вона проявляється щоразу, коли мовець виражає свої почуття, власне ставлення до навколишньої дійсності або коли він прагне викликати певну емоційну реакцію реципієнта. Отож, місце емотивної функції у художніх творах визначається тією функцією, яку відіграють емоції в житті людини – функцією ситуативного переживання; вираження оцінного ставлення до життєвих ситуацій, до своєї й чужої діяльності; відображення відношення між мотивами і можливістю адекватної їм поведінки суб'єкта.

Висновки. У романах «Зірка для тебе» та «Зозулята зими» Дари Корній емоційно маркована лексика є засобом передачі індивідуально-авторського сприймання національної картини світу, оскільки письменниця не обмежувалася тільки об'єктивно-номінативною функцією слова, поєднуючи її із суб'єктивною. Експресивно марковані лексеми у романі виконують ряд стилістичних функцій, зокрема допомагають охарактеризувати образи твору, передають емоційний стан мовця і його ставлення до висловленого, забарвлюють мовлення, сприяючи яскравішому сприйняттю прочитаного реципієнтом.

Перспективи подальшого вивчення окресленої проблеми вбачаємо в поглибленому вивченні емоцій в ідіостилі сучасних українських письменниць у зіставному аспекті на різних мовних рівнях (фонетичному, лексичному, синтаксичному).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бортун К.О. Мовні засоби вираження емотивності в ідіостилі Дари Корній. *Вісник студентського наукового товариства Горлівського інституту іноземних мов*: матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених «Мовна комунікація і сучасні технології у форматі різнорівневих систем». Вип. 6. Бахмут: Вид-во ГІІМ ДВНЗ ДДПУ, 2020. С. 138–140.
2. Бондарко А.В. К истолкованию понятия «функция». Изв. АН СССР. Сер. лит-ры и яз. 1987. Т. 46. (3). С. 195–207.
3. Гладь С.В. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект (на матеріалі сучасної англійської прози): автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2000. 19 с.
4. Дорош О. «Тілесні» засоби відображення емоцій у жіночому художньому тексті. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*: Зб. наук. пр. Київ.: Вид. центр КНЛУ. Вип.19. 2004. С. 28–33.

5. Изард К. Психология эмоций / перевод с англ. СПб: Изд-во «Питер», 2003. 464 с.
6. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва: Политиздат, 1975. 304 с.
7. Словник української мови: в 11 томах. Т. 2, 1971. URL: <http://sum.in.ua> (дата звернення 17 січня).
8. Стадній А.С. До питання конотативної семантики. *Наук. зап. Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського*: зб. наук. праць. Вінниця: ВДПУ, 2003. Вип. 6. С. 91–94.
9. Стернин И.А. Проблемы анализа структуры значения слова. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1979. 156 с.
10. Шаховский В.И. Категоризация эмоций в лексико-семантической системе (на материале английского языка): дис. ... докт. филол. наук: 10.02.19. Воронеж. гос. ун-т. Воронеж, 1987. 192 с.
11. Шаховский В.И. Эмотивная семантика слова как коммуникативная сущность. Коммуникативные аспекты значения. Волгоград: Волгр. пед. ин-т, 1990. URL: http://www.russcomm.ru/rca_biblio/sh/shakhovsky02.shtml (дата звернення 12 січня).
12. Зірка для тебе/ Дара Корній; поетичне оздоблення Л. Долик ; передм. О.Хвостової. 3-тє вид., стереотип. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. 304 с.
13. Зозулята зими / Дара Корній, Тала Владмирова ; передм. Г. Пагутяк. 2-ге вид. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 368 с.